

Forord

Byhistorien i centrum

Dansk Center for Byhistorie blev oprettet i 2001 i et samarbejde mellem Den Gamle By, Danmarks Købstadmuseum, og Historisk Institut (nu Historisk Afdeling) ved Aarhus Universitet. Foruden disse to institutioner støtter Århus Amt og Aarhus Universitets Forskningsfond centret med økonomiske bidrag. Bag centret står et repræsentantskab, der er identisk med medlemmerne af Dansk Komité for Byhistorie.

Vedtægterne tilsiger, at det er centrets formål “at fremme og koordinere forskning, forskeruddannelse og formidling i urbanitet og urbane områders historie og kultur. Arbejdsområdet er fortrinsvis Danmark i tidsrummet fra vikingetiden til nutiden, idet der lægges vægt på bred og komparativ forskning på internationalt niveau”. Formålsparagraffen omsættes i praksis til undervisning og vejledning af universitetsstuderende, iværksættelse af ph.d.-forløb og forskningsprojekter samt mundtlig, skriftlig og webbaseret formidling.

Da denne antologi er centrets første større publikation, er der grund til at præsentere vores grundtanker om byhistorie og dens betydning.

Det ligger i navnet, at centrets interesseområde er byhistorie som en særlig disciplin, der behandler bysamfundets og urbanitetens historie på deres egne præmisser. Byernes historie kan jo ikke siges at være underbelyst i forskningen, men måske nok skævt belyst, for fokus rettes ofte mod en enkelt by, eller træk fra byernes historie inddrages til at belyse andre – og underforstået vigtigere – fænomener og forløb, eksempelvis politiske, kunstneriske eller sociale.

Byhistorie som disciplin – *urban history* – har vundet stærkt frem i en række af vore nabolande og er blevet forankret i internationale tidsskrifter af høj klasse. Det afspejler, at byerne er en så vigtig samfundsdannelse, at det giver mening at studere dem selvstændigt og i egen ret, om end selvfølgelig indsat i de rette overordnede sammenhænge. På en måde har den postmoderne historiografiske udvikling været

medskaber af denne opfattelse, for den har gjort det klarere, at historien kan skrives fra mange andre positioner end nationalstatens. Man kan sige, at den danske museale udvikling på dette felt har været længder foran historieskrivningen. Den Gamle By blev oprettet i 1909 som verdens første frilandsmuseum for byernes kulturhistorie, og et enormt publikum har siden da taget museet til sig og dermed så at sige accepteret forestillingen om Den Gamle By som en urban idealtipe.

Men mere end noget andet er det byernes egen udvikling, der har understreget byhistorien som en relevant disciplin. Ikke alene bor langt de fleste mennesker i Danmark i dag i bydannelser, der har de middelalderlige købstæder som kerne, men de tilhører også en kultur, der er langt mere bymæssig end landlig. Den dominerende kultur i dag er et udtryk for bykulturens sejrsgang, som i mere end én forstand har banet vejen for nutidens globaliserede kulturmøder, fordi bykultur er grænseoverskridende og international, intet mindre!

Foruden kulturen er der fra byernes verden andre og mere håndgribelige kendetegn, der kan genkendes som urbane træk gennem århundreder.

Det gælder byernes fysiske rum, byrummet, som i sig selv er distinkt, men som tilføjede har dannet ramme for mødet mellem tætte og afgrænsede befolkninger og dermed har opfyldt en af bysociologiens og urbangeografiens vigtigste forudsætninger om, at en by per definition udgøres af en større, relativt tæt og sammensat befolkning.

En anden rød tråd, der løber fra de tidligste byer til i dag, er tilstedeværelsen af økonomiske og administrative centerfunktioner, ofte som byernes basale eksistensgrundlag.

Byerne har således så mange kontinuerlige træk, at de ligger som sten i vandet i vores Danmarkshistorie. Det er derfor vores opfattelse, at byhistorie ikke er en del af opsplittningen af historien, men faktisk medvirker til at holde den sammen og give den en ramme og relevans med appel til forskere og moderne mennesker. Tilsammen gør disse kontinuerlige kendetegn det muligt at tænke i historiens lange linier og at sammenfatte detailundersøgelser til synteser om bysystemer og urbanitet. På flere punkter er forskningssituationen i dag ikke klar til disse opgaver, for vel er der skrevet meget – og også meget godt – om de danske byers historie, men den altovervejende bymonografiske karakter heraf gør, at denne litteratur ikke altid er nem at sammenfatte.

Dansk Center for Byhistorie håber derfor at kunne være med til at bane vejen for den nødvendige grundforskning og interesse blandt forskere, studerende og interesserede på de mange forskellige institutioner, der arbejder med byhistorie, det være sig på arkiver, museer, universiteter, andre højere læreanstalter, sektorforskningsinstitutioner og andre steder.

Danske Bystudier

Dansk Center for Byhistorie markerede sin oprettelse med en seminarække 2001/02 med i alt syv seminarer. To af disse omhandlede middelalderen, og det er foredrag herfra, der i redigeret og udvidet form udgør denne bog.¹

Det blev tilstræbt ved seminarerne at finde oplægsholdere, der arbejdede med byhistorien på en måde, der rakte ud over studier af enkeltbyer eller temaer med begrænset tids- eller emnemæssig horisont. Det er vores opfattelse, at de studier, der præsenteres i denne antologi, er gået ind på denne præmis. I øvrigt er forfatterkaren i sig selv et tegn på udbredelsen af det byhistoriske forskningsmiljø, da forfatterne kommer fra universiteterne i Lund, Århus, København og Odense samt fra Nationalmuseet, Det Kongelige Bibliotek og Haderslev Museum.

Til seminarerne var indlæggene opdelt under overskrifterne 'Byens Udvikling' og 'Byliv', men det er ikke overført til denne bog. Alligevel finder man træk af denne opdeling. Peter Carelli, Hans Krongaard Kristensen, Lennart S. Madsen, Ebbe Nyborg og Bjørn Poulsen beskæftiger sig således i hovedsagen med den strukturelle udvikling af centrale byfunktioner og byernes betydning for mere generelle samfundsfænomener: monetarisering, kirke og sogn, topografisk udvikling i Viborg gennem et halvt årtusinde, den middelalderlige bydannelselse i Nordslesvig samt en almen karakteristik af den senmiddelalderlige byudvikling. Grethe Jacobsen, Lars Bisgaard og Carsten Selch Jensen behandler i højere grad emner af bysociologisk tilsnit såsom mænd og kvinder i byrummet, gilder og lav som identitetsskabere og synet på de fattige. I en indledningsartikel forsøger jeg selv at give en karakteristik af dansk middelalderbyhistorie.

I lighed med indlæggene om middelalderbyerne er der planlagt udgivelser af andre udvidede seminarindlæg om de danske byers historie i tiden fra middelalderen og frem til i dag. Rækken af antologier har fået navnet Danske Bystudier, som således foreløbig vil komme til at bestå af 'Middelalderbyen', 'Den klassiske købstad' og 'Den moderne by'. De to sidste bind er planlagt til udgivelse i 2005.

Dette bind udgives med støtte fra Aarhus Universitets Forskningsfond, Statens Humanistiske Forskningsråd, Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Farumgaard-Fonden og Carlsen-Langes Legatstiftelse, som hermed overbringes en varm tak for deres bidrag. Cand.mag. Berit Guldmann Hornstrup takkes for medvirken ved den redaktionelle tilrettelæggelse.

NOTER

1. Hovedtræk af to af de indlæg, det ikke var muligt at bringe i denne bog, kan findes i Jan Bills egen artikel i Jan Bill & Birthe L. Clausen (eds.): *Maritime Topography and the Medieval Town: Papers from the 5th International Conference on Waterfront Archaeology in Copenhagen 14-16 May 1998*, Viborg 1999. Karsten Gabrielsen: "At dekonstruere Ramsing. Tolkninger og konstruktioner under lup", *Historiske Meddelelser om København*, 1999, s. 38-58.